

І. М. НАЙДЬОНОВ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ.

ШЛЯХИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ЕТИКО-ЕСТЕТИЧНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 44(1), с. 51—60

Розглянуто сутність, зміст, проблеми інтенсифікації цілісного педагогічного процесу етико-естетичного самовдосконалення майбутнього менеджера, інноваційні технології та методика цього процесу.

Аналіз емпіричних досліджень, науково-педагогічної літератури [1; 6; 14; 15; 17] показує, що протягом усієї історії розвитку людства педагоги намагалися знайти ефективні форми, методи, засоби інтенсифікації процесу самовдосконалення особистості як загалом, так і етико-естетичного, тобто сформувати таку людину, яка б жила і діяла за законами добра і краси. Проте й сьогодні ця проблема залишається достатньо актуальною в науково-соціальній сфері спілкування і діяльності особистості.

Кінець минулого століття і початок нового тисячоліття увійдуть в історію розвитку освіти як період перетворень у сфері організації як навчання і виховання, так і самостійної роботи особистості над своїм етико-естетичним самовдосконаленням. Світова цивілізація, переступивши поріг третього тисячоліття, ставить перед вищими освітніми закладами не тільки завдання підготовки спеціаліста-професіонала, а й більш відповідальні, пов'язані з духовною сферою суспільства: сформувати молоду людину, яка спроможна не тільки пристосуватися до складних умов буття, а й своєю діяльністю творчо впливати на навколишній світ, створювати соціокультурне середовище, умови, які дадуть можливість людині стати особистістю, розкрити свої потенційні професійні можливості, вільно спілкуватися та само-

вдосконалюватися. Інтенсивно розвивається міжнародний освітній простір, в який поступово вписується й вітчизняна система освіти. Педагогічний процес в освітніх організаціях українських вишів все оптимальніше й інтенсивніше спрямовується на підготовку фахівців, здатних постійно самовдосконалюватися [5; 14; 15].

Основи процесу етико-естетичного самовдосконалення особистості як загалом, так і зокрема досліджували такі науковці: Т. Г. Аболіна, А. М. Алексюк, І. Д. Бех, І. А. Добрянський, М. Б. Євтух, І. А. Зязюн, Д. Карнегі, В. А. Кушнір, М. Ю. Красовицький, Л. Т. Левчук, В. О. Лозовой, І. М. Ломачинська, В. Г. Маралов, О. П. Сагайдак, Р. К. Серьожникова та ін. Аналіз їхніх наукових результатів свідчить, що етико-естетичні орієнтири професійного самовдосконалення — це самостійність, здатність до морально-етичної самореалізації спеціаліста, його творча активність. Це — основа якісних прикладних характеристик майбутнього спеціаліста, профпридатності його по спеціальності, істотний важіль ефективної праці, прискорювач розвитку і духовно-моральної збалансованості, ефективний засіб для працевлаштування.

В умовах прискореного формування у суспільстві європейських відносин зростає не тільки можливість для виявлення ініціа-

тиви і самодіяльності спеціаліста, а й вимоги до його духовної сфери як загалом, так і до морально-етичних якостей. Для спеціаліста робота над собою, вдосконалення свого етичного обличчя — необхідна передумова набуття і збереження професіоналізму. Це цілеспрямований процес, який є складовим усієї його професійної підготовки. Це та діяльність, коли майбутній професіонал не визначає, що “Я” — студент і хай мене вчать, а стає основним суб’єктом власної життєдіяльності. Він встановлює для себе основне правило навчальної діяльності: “Я — майбутній спеціаліст, готую себе до цього”. Змістовно це включає: самостійне визначення мети самовдосконалення, постійного аналізу здобутків професійного зростання, самоосвіту. Без постійного самовдосконалення неможливе формування майбутнього спеціаліста.

Отже, можна засвідчити, що загалом проблеми інтенсифікації педагогічного процесу етико-естетичного самовдосконалення особистості знаходять своє науково-теоретичне і практичне обґрунтування. Водночас залишаються недостатньо розкритими проблеми процесу безпосереднього етико-естетичного формування майбутнього менеджера. Серед них: побудова цілісної ефективної системи процесу, основних його компонентів, сутності та змісту організаційних процедур тощо.

Самовдосконалення — це фундаментальна здатність людини реалізовуватися і бути справжнім суб’єктом свого життя, перетворювати особисту життєдіяльність до практичних змін. Про важливість процесу самовдосконалення підтверджують факти з біографій відомих постатей в історії людства. Так, молодий Альберт Ейнштейн у свій час потрапив до категорії середніх і навіть відсталих учнів. Заспокоюючи його, дядько Якоб у той час говорив: “Нічого, Альберт, не усі здобувають звання професора, і ти отримаєш якусь професію”. Геніальний учений-фізик, філософ Ісаак Ньютон не мав особливих успіхів у навчанні. У школі вчителі сприймали майбутніх видатних природознавців Джеймса Уатта і Германа Людовіка

Гельмгольца розумово відсталими. Бездарним вважав свого сина батько Чарльза Дарвіна. М. Гоголь у шкільні роки твори писав тільки на “задовільно”. Але сумлінна праця над собою сприяла тому, що вони досягли у своєму житті, і стали всесвітньо відомими людьми.

Отже, інші приклади свідчать, що людина вміє самовдосконалюватися і цим досягати успіху в житті, але за умови, що у неї сформувалися для цього відповідні потреби і мотиви, спрямованість і воля особистості. Прикладом може бути робота над собою, особисте самовдосконалення визначного педагога К. Д. Ушинського. Костянтин Дмитрович вважав, що йому у процесі самоосвіти і самовиховання допомагали такі інтелектуально-вольові дії, як: 1) вдосконалення емоційної сфери, повний спокій, принаймні зовнішній; 2) прямота у словах і вчинках; 3) обмірковування дій; 4) рішучість; 5) не говорити про себе без потреби ні одного слова; 6) не витратити час несвідомо — робити те, що потрібно, а не те, що трапиться; 7) витратити час лише на необхідне чи приємне, а не за вподобаннями; 8) кожен вечір добросовісно звітувати щодо своїх вчинків; 9) жодного разу не похвалитися тим, що було, ні тим, що є, ні тим, що буде. (Ушинський К. Д. Собр. соч. — Т. 11. — М., Л., 1952. — С. 27).

Аналіз літературних джерел [2; 3; 10; 14; 16], наші емпіричні дослідження підтверджують тезу про те, що етико-естетичне професійне самовдосконалення майбутнього спеціаліста — складний інтелектуальний і вольовий процес, під час якого визначається усвідомлення, цілеспрямованість і критичне відношення до себе, величезні вольові зусилля для досягнення поставленої мети про саму зміну і саморозвиток. Процес етико-естетичного самовдосконалення, як загалом цілісний педагогічний процес, є складною цілісною системою. Він містить такі компоненти: цільовий, стимуляційно-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльний, контрольно-регульовальний і оціночно-результативний. Кожен структурний компонент має свою дефініцію, зміст, внутрішню структурну орга-

нізацію, інноваційні складові. Розуміння цих психолого-педагогічних понять полягає саме у їх об'єднанні у певну систему, де всі вони взаємопов'язані, виявляються як цілісність і єдність при автономності кожної ланки. Практичний досвід і спеціальні дослідження показують, що прагнення займатися самовдосконаленням як у цілому, так і морально-етичним вимагає відповідних умінь та навичок, які формуються здебільшого у навчальному закладі. Окрім цього, кількість і змістовність етичних та естетичних якостей, отриманих без відповідних умінь та навичок, буде значно меншим і неповним. Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що більше 40 % студентів причиною незадоволення своїм навчанням називають відсутність умінь самостійної роботи.

Для майбутнього спеціаліста, тим більше керівника-менеджера, самовдосконалення протягом всього життя не просто важливе, а й має професійне значення. Спеціаліст здійснює свою професійну діяльність до тих пір, поки він займається самоосвітою, самовихованням, саморозвитком, за відсутності яких помирає як професіонал. І справа не в тій кількості професійних знань, морально-етичних якостей, якими він володіє, використовуючи у повсякденній життєдіяльності. Важливішим є те, що привиті вміння і навички самовдосконалення у вищі будуть постійно використовуватися, вдосконалюватися разом зі зміною технології професійної діяльності, розвитком науки і техніки, морально-психологічним кліматом на макрота-мікрорівнях суспільного розвитку, віковими та індивідуально-психологічними особливостями колег, керівництва об'єкта праці, підлеглих, клієнтів тощо.

Інтенсифікація самовдосконалення майбутнього спеціаліста полягає в індивідуально переломних і соціально-ціннісних способах визначення мети, вибору засобів і отримання результатів, ствердження і перетворення себе, особистісних якостей, психічних процесів і особливостей, діяльності і поведінки, взаємодія із соціумом і світом у цілому. Мета самовдосконалення і думки повинні бути шляхетними, а мотиви про-

цесу співвіднесені із загальнолюдськими цінностями, а не тільки з вимогами певного суспільства і соціуму (наприклад, у деспотичних цивілізаціях, при тоталітарних режимах тощо). Отже, інтенсифікація процесу самовдосконалення особистості — це її прагнення до самоосвіти і самовиховання, самоствердження своїх етичних якостей, способів поведінки, взаємодії з позитивними загальнолюдськими ідеалами.

Важливою прикметою є системність морально-етичного самовдосконалення. Це добровільність, сталість, взаємозумовленість, які здійснюються протягом всього життя. Системність передбачає органічний зв'язок і взаємозумовленість основних напрямів самовдосконалення: самопізнання і самоосвіти, самовиховання і саморозвитку. Кожен напрям має свої конкретні завдання, виконує свою роль, у сукупності забезпечує безперервний процес самореалізації і самоактуалізації майбутнього спеціаліста у змінних умовах його життєдіяльності. Якщо самовдосконалення етичних та естетичних якостей здійснюється не постійно, вирішує часткові завдання без відповідної системи, без достатньої мотиваційної основи, коли за допомогою волі відбувається процес простого самопримусу себе, таке самовиховання не дає значущого позитивного кінцевого результату. Водночас якщо самовдосконалення здійснюється під значним впливом інших (батьки, викладачі, керівники-менеджери тощо), і визначається ними це дійство як процес формування здібностей до самовиховання чи самоосвіти, тоді прищеплюється до нього не любов, а відраза, як до непотрібного і неприємного обов'язку.

Вибір і визначення мети самовдосконалення полягає у здатності майбутнього спеціаліста ставити адекватні цьому стану (особливостям його розвитку) цільові завдання із вдосконалення етичних і естетичних якостей, зумовлені етапом розвитку, на якому перебуває студент, — це цільові завдання або позитивного самоствердження, або позитивного саморозвитку і самоактуалізації. Визначення мети має відповідати сформованій мотивації з обліком загально-

людських цінностей, а також допустимості цих мотивів конкретним ситуаціям та вимогам навколишнього середовища, якщо ці вимоги не мають антисоціального характеру і не суперечать, по суті, установкам та переконанням особистості.

Науковцями визначено, що складно займатися майбутньому спеціалісту з точки зору морально-естетичного самовдосконалення, якщо у виші на ці проблеми не звертають увагу; можливості займатися цим обмежені, елементарних знань і викладача, який допоміг би організувати цей процес, немає. Отже, створення відповідних умов, культивування цінностей самоосвіти, саморозвитку і самовиховання як засобів досягнення життєвих цілей науковцями визначаються як важливі передумови для вирішення складних завдань процесу формування самовдосконалення етичних та естетичних якостей майбутнього спеціаліста-професіонала.

Сприятливі умови для ефективного самовдосконалення здійснюються на основі відповідних специфічних принципів. До них належать: принцип свободи, принцип створення ненасильницького розвиваючого середовища, принцип особистісного підходу до всіх учасників вишівського педагогічного процесу, принцип використання всіх форм педагогічного процесу вишів з метою самовдосконалення майбутнього спеціаліста та ін.

Принцип свободи передбачає, що при його реалізації у виші об'єктивно створюються передумови для виникнення потреби до самовдосконалення. Свобода всіх суб'єктів педагогічного процесу у виші полягає у можливості вибору індивідуальних шляхів свого розвитку і особистісного зростання. Там, де потреба у свободі блокується, важко говорити про самоосвіту, самовиховання, саморозвиток і про те, що у майбутнього спеціаліста виникне потреба до самовдосконалення. Певна річ, що свобода тут розуміється не як всюдозволеність або можливість студентам не навчатися, а як об'єктивно усвідомлена необхідність робити вибір, досягаючи мети із самовдосконален-

ня етичних та естетичних якостей відповідно до загальнолюдських цінностей, формувати відносини з оточенням, передбачаючи свої інтереси і задатки, але не завдаючи шкоди іншим.

Принцип створення ненасильницького розвиваючого середовища свідчить, що принцип свободи не може реалізуватися, якщо взаємодія між усіма суб'єктами вишу пронизана примусом. Це стає можливим за умови, що весь вишівський колектив — “ансамбль”, гармонія індивідуальностей, де відсутній страх, тривожність, почуття занепаду і неповноцінності, а сама взаємодія будується на основі довіри, прийняття, самостійності і терпимості один до одного. Якщо цей принцип виконується, то створюється комфортна атмосфера для вільного саморозвитку, а самовиховання сприймається як дійовий засіб самовдосконалення.

Принцип особистісного підходу до всіх учасників вишівського педагогічного процесу означає визнання за кожним суб'єктом процесу того простого факту, що кожен є суб'єктом своєї особистісної діяльності: ректор, декан — адміністративна діяльність, викладач — викладання, студент — навчально-пізнавальна діяльність тощо. Особистісний підхід означає визнання за кожним права бути неповторною індивідуальністю, мати свої погляди, потреби, спрямованість та інтереси, відмінні від інших, тобто особистісний суб'єктивний досвід, який впливає на самовдосконалення етичних та естетичних якостей майбутнього менеджера.

Ґрунтуючись на ці принципи, можна визначити технологічні етапи інноваційного процесу морально-естетичного виховання студентів вишів та їх самовдосконалення. Серед них найважливішими є:

- 1) розроблення (створення, пошук або адаптація) нових технологій зазначеного процесу в цілому та окремих його організаційних форм;
- 2) вивчення створеного: оцінка експертів, експериментально-дослідна перевірка, науково-педагогічна експертиза;
- 3) доопрацювання новацій авторами чи спеціалістами;

- 4) упровадження в практику (теоретичне вивчення та практичне засвоєння суб'єктами процесу);
- 5) подальший розвиток інноваційних технологій.

Новітні технології цілісного педагогічного процесу формування, розвитку та самовдосконалення морально-естетичних якостей майбутнього спеціаліста передбачають не лише отримання знань, а й творче ставлення до них, перетворюючи знання в частину особистого етико-естетичного буття та свідомості студента. Це — новітні технології процесу навчання, виховного процесу і безпосередньо етико-естетичного самовдосконалення особистості. Кожна система має свою специфіку, функцію, структурні компоненти й елементи. Перші дві є основними допоміжними засобами, які доповнюють третю, тобто сприяють процесу самовдосконалення.

У той же час слід завжди пам'ятати, що у навчальному діалозі має зберігатися рівність позицій викладача і студента: вони, співпрацюючи, мають шукати рішення етико-естетичних проблем. Репліки студентів визначають спрямування діалогу, який може розвиватися в неочікуваному для викладача напрямі. Проте, незважаючи на це, викладач має додатковими питаннями послідовно поглиблювати проблему, зміцнювати її логіку, вибудовувати структуру діалогу.

У процесі емпіричного дослідження та аналізу науково-навчальної літератури [4; 11; 16] нами визначено, що особливе значення у процесі самовдосконалення майбутнього менеджера має технологія ігрового навчання, яка ґрунтується на принципі доведення до кожного студента навчальної групи відповідних завдань комунікативної дії з метою опанування ним способів тієї чи іншої діяльності на заняттях. Викладач планує ситуації, пов'язані єдиним сюжетом, причому кожна з них реалізує навчальну мету. Студенти виконують свої ролі, своєрідний ансамбль яких створює умови для сприйняття навчальних ситуацій не як умовних, а таких, що реально здійснюються за їх участю. Через імітаційно-ігрові форми та методи майбутні спеціалісти

не тільки з'ясовують, поглиблюють та закріплюють теоретичний матеріал, а й формують самостійне мислення, свою етико-естетичну діяльність, вміння вести наукову дискусію, здійснювати оптимальний пошук виходу із запропонованих професійних морально-естетичних ситуацій та особисто відповідати за прийняті рішення.

Технологія ігрового навчання містить як підготовчий, так і дійовий етап кожної гри. На першому етапі здійснюється аналіз ситуації та розподіл ролей, зміст яких залежить від способу її використання. Щоб включення у гру було змістовним і відповідало темі заняття, викладач сприяє виконанню кожним студентом відповідних етапів і дій. Це можливо за таких умов: а) студенти оцінили ситуацію: зрозуміли сюжет, з'ясували діалектику зв'язків обставин і зміст конфлікту, розкрили його характер (діловий, рольовий, організаційний, емоційний, когнітивний, комунікативний тощо) і доповнили ситуацію з умовою збереження в ній конфлікту; б) зрозуміли зміст наданих їм ролей і прийняли їх, тобто почали аналізувати ситуацію з позицій цих ролей, виконали необхідні розробки й висунули пропозиції щодо розвитку подій в ситуації, виробили стратегію рольової поведінки; в) взяли участь у спільному обговоренні дій і дій інших учасників. Якщо це необхідно, студенти відстоюють власні точки зору, аргументують її.

Вирішення кожної етико-естетичної ситуації є самостійною грою тієї чи іншої мікрогрупи (їх може бути 3–4 на студентську навчальну групу), склад якої добирається за принципом однорідності (за рівнем підготовки з предмета, інтелектом, артистичністю тощо). Кожну мікрогрупу очолює лідер, який готує її членів до ігрового заняття, а якщо потрібно — проводить репетиції. Ситуації мають відповідати темі заняття, бути чіткими й конкретними, щоб студенти могли адекватно виконати навчальні дії. Під час гри викладач визначає, де потрібна його допомога, що слід підказати, щоб гра розвивалася. Він слідкує за раціональним використанням часу заняття, включенням кожного студента до гри.

У процесі формування етико-естетичного самовдосконалення майбутнього менеджера особливе місце займають інноваційні бально-рейтингові та кейсові методики. Так, у бально-рейтинговій технології у процесі навчання значне місце відводиться контрольно-регулювальному та оцінювально-результативному компонентам. Названі компоненти, по-перше, передбачають виставлення відповідного бала за кожне заняття (лекцію, семінар, лабораторно-практичне заняття тощо), що не тільки стимулює творчо пошукову навчальну діяльність студентів, активізує їхню співпрацю з викладачем, а й вирішується проблема напівпорожніх студентських аудиторій. По-друге, у процесі рольових та ділових ігор на практичних заняттях розвиваються творчі етико-естетичні здібності майбутнього спеціаліста. По-третє, важливим є інтенсифікація екстеріоризаційних та когнітивних процесів у період творчої, творчо-пошукової, навчально-пізнавальної діяльності студентів на заняттях. По-четверте, здійснюється інтенсифікація інтелектуального розвитку студентів за рахунок розумового саморозвитку, вдосконалення вмінь і навичок наукового дослідження. Поп'яте, у майбутніх фахівців розвиваються креативні та комунікативні здібності, формуються перцептивні здібності емпатичного проникнення у внутрішній світ майбутніх підлеглих, клієнтів.

Бально-рейтингова система навчання може бути ефективною за умови впровадження ефективних технологій підготовки, проведення організаційних форм навчально-пізнавальної діяльності студентів. Кожна лекція передбачає проблемний виклад навчального матеріалу, відповідний діалог зі студентами, фрагменти дискусії тощо. Наприкінці лекції студенти письмово відповідають на творче запитання викладача за темою викладеного матеріалу. Питання викликає зацікавленість і мотивує евристично-пошукову діяльність, інтенсифікує ремінісцентний фактор запам'ятовування. За кожну відповідь передбачаються бали, згідно зі шкалою ECTS — оцінок. Відповіді, оці-

нені менше ніж 60 балів, передбачають спеціальні співбесіди-консультації протягом семестру.

Організаційна технологія проведення семінару у вигляді рольової гри включає три етапи. На першому етапі студентська група отримує план семінару та перелік відповідної літератури; на демократичних засадах проводиться розподіл групи на три підгрупи, визначаються лідери кожної ("наймудріші", що виступають у ролі вченого відомого навчального закладу, державного діяча, художника, науковця тощо); здійснюється самостійна підготовка до семінару.

На другому етапі студенти отримують інформацію від викладача про специфіку теми семінару; їй актуальні проблемні питання; визначаються нумерація підгруп, "офіційні опоненти" лідерів; здійснюється "презентація сюжету" гри, а також виступи лідерів, які змістовно аналізують і оцінюють "опоненти" за указаною шкалою. Викладач виставляє бали останнім.

Третій етап передбачає організаційну технологію рольової гри "мозковий штурм". Проводить його один із лідерів підгрупи. Кожен студент однієї підгрупи ставить конкретне і чітке запитання студенту другої. Потім настає черга іншої, тобто кожен студент, окрім лідера, у процесі заняття має можливість задати і відповісти на одне питання. Бали за них виставляє лідер, останнього оцінює викладач. Загальну характеристику участі кожного студента, конкретні бали та оцінки виставляє лідер підгрупи. Викладач за отриманими загальними балами (підррахунок проводиться у процесі семінару) за спеціальною схемою проводить підсумок заняття, оголошує кількість тих чи інших оцінок. В окремих випадках викладач має право зняти чи додати бали в сумі, що не перевищує кількості студентів підгрупи. Бали за кожне заняття нагромаджуються. На останньому з них студентам повідомляють їхні оцінки. Студент, який не погоджується з отриманою оцінкою, складає іспит (залік) за класичною схемою. Іспит складають також ті студенти, які мають 0 балів за практичне заняття.

Важливе місце серед інноваційних технологій морально-естетичного самовдосконалення майбутнього фахівця посідає методика кейсів. У її основі — опис конкретної етико-естетичної управлінської ситуації. Зміст кейсу, окремі його сторони відображають з точки зору етики та естетики історію створення та організаційного становлення установи, зокрема банку, тієї чи іншої фірми, організації, їхній розвиток і результати діяльності. Метою використання кейсу є набуття етико-естетичних навичок роботи в конкретній ситуації, мобілізації всіх отриманих знань для вироблення практичної рекомендації щодо вирішення поставлених проблемних питань, які містяться в ситуаційних задачах.

Особливе місце в процесі етико-естетичного самовдосконалення належить характеру особистості — мати сильну волю для здійснення поставленої мети. Загартування волі — це, безумовно, тяжка праця, проте є дуже цікавою і результати такі значні, що є всі засади підійти до самовдосконалення етико-естетичних якостей майбутнього професіонала з оптимістичних позицій. Важливо мати впевненість у досягненні успіху, у своїх великих можливостях, у собі, в своїх силах. Для підвищення цих важливих складових у вищих найрозповсюдженішими стали інноваційні соціально-психологічні тренінги. Вони мають достатні можливості для досягнення найрізноманітніших етико-естетичних цілей, оскільки спроможні стимулювати не тільки індивідуальну активність і волю кожного учасника, а й активність групи, яка є своєрідним “відбиттям” проблем окремої особистості.

До основної системи ігор та вправ, спрямованих на гармонізацію внутрішнього світу майбутнього спеціаліста, науковці відносять: релаксаційні ігри, які дають можливість скинути напруження, звільнитися від втоми, отримати стан внутрішньої волі, стабільності, впевненості у собі; адаптаційні ігри використовуються у період адаптації спеціаліста до професійної діяльності і сприяють розвитку самоконтролю та вольових процесів; ігри-формули використовуються для вербального навчання у процесі підготовки до завдань

або під час робочого дня, стикаючись з важкою ситуацією; ігри-звільнення пов'язані з розвитком властивості професіонала зміщувати центр ситуації з себе на щось інше; ігри-комунікації спрямовані на оптимізацію відносин спеціаліста з колегами, клієнтами, батьками, своєю родиною.

Прикладом системного вирішення проблем щодо надання психологічної допомоги в інноваційному процесі етико-естетичного самовдосконалення можна взяти розроблені науковцями [3; 6; 12] як загальні, так і специфічні технології тренінгу. Технологічно основні етапи програми тренінгу взаємопов'язані і складаються з трьох тематичних блоків: перший блок присвячений усвідомленню майбутнім спеціалістом деяких своїх особливостей та оптимізації відношення до себе, до своєї особистості; другий блок зорієнтований на усвідомлення студентом себе в системі професійного спілкування та оптимізації міжособистісних стосунків із колегами, адміністрацією, клієнтами; третій блок зорієнтований на усвідомлення себе в системі професійної діяльності та оптимізації відношення до цієї системи. В усіх блоках учасники тренінгу знайомляться з ефективними способами зняття внутрішнього напруження, прийомами саморегуляції (релаксаційні та медитативні техніки, аутотренінг). Кожен такий процес містить чотири основні стадії: підготовка, усвідомлення, переоцінка і діяльність.

На стадії підготовки формується мотивація необхідності самозмін своїх етико-естетичних якостей, вирішуються завдання щодо згуртування групи, встановлення доброзичливих відносин, зникає страх відкритості перед іншими людьми, колегами, знайомих між собою багато років.

Друга стадія — усвідомлення — пов'язана з розвитком рефлексивних механізмів. Рівень усвідомлення істотно підвищується за допомогою методів спостереження, протиставлення, інтерпретації можливих точок зору, позицій, способів і прийомів сприйняття і поведінки, обговорених у малих групах. Завдяки накопиченню інформації студенти починають усвідомлювати і оцінювати альтернативи не-

гативних етико-естетичних якостей своєї поведінки, зростання власних професіональних та особистісних можливостей у зв'язку з відмовою від негативних дій.

На стадії переоцінки студенти прагнуть до осмисленого розуміння впливу власних негативних етико-естетичних якостей, своєї поведінки на безпосереднє соціальне оточення (однокурсників, батьків, знайомих тощо) і до переоцінки власної особистості. Поступово майбутні спеціалісти все більше відчують власну незалежність і здатність змінити своє життя за законами добра і краси. Вибір і прийняте рішення — основний результат цієї стадії.

Четверта стадія — діяльність — завершальна. Студент здійснює апробацію нових способів морально-естетичної поведінки, які ґрунтуються на змінній Я-концепції. Стійкість до факторів, що провокують небажані якості, поведінку і заохочення самого себе за здатність до таких етико-естетичних позитивних змін, — основний результат цієї стадії.

Узагальнюючи впровадження цієї програми тренінгу самовдосконалення морально-естетичних якостей майбутнього професіонала можна сказати про таке: по-перше, система інноваційних психокорекційних занять у формі спеціального тренінгу в значній мірі впливає на конструктивні зміни етико-естетичних рівнів розвитку професійної самосвідомості студентів. По-друге, до кінця роботи студенти адекватніше починають оцінювати свої професійні етико-естетичні якості, виявляють приховані і недоступні раніше для усвідомлення потенціали свого “Я”, розкривають і використовують можливості свого самовдосконалення. По-третє, оброблення способів подолання труднощів професійної етико-естетичної діяльності і навчання прийомам самоконтролю та саморегуляції у процесі психолого-педагогічного тренінгу стимулюють всі структурні елементи компоненту поведінки особистості в структурі її професійного емоційно-вольового стану.

Існують також інші підходи, програми побудови тренінгу. Використовується, наприклад, модель вирішення етико-естетичних проблемних ситуацій, яка має такі етапи:

- 1) визначення належності проблеми;
- 2) спричинення можливих рішень;
- 3) оцінювання рішень у формі Я-сказання;
- 4) визначення найкращого рішення;
- 5) визначення засобів виконання рішення;
- 6) оцінювання того, наскільки вибраний варіант вирішує проблему.

Необхідність своєчасного і правильного реагування на виклики епохи щодо постійного етико-естетичного самовдосконалення особистості вимагає широкого впровадження інноваційних методик викладання і навчально-пізнавальної діяльності студентів. На відміну від традиційної методики проведення організаційних форм навчання, що ґрунтувалися на пріоритеті простого засвоєння і відтворення інформації, головною метою інноваційних форм є всебічний розвиток людської особистості як рівновеликої цінності з позитивними етико-естетичними якостями. Інноваційне спрямування організаційних форм навчання дає можливість студенту підготуватися до життя за постійно змінюваних умов соціокультурного життя і професійної етико-естетичної діяльності.

Звідси — особлива увага до загального етико-естетичного розвитку, вмінь та навичок когнітивної й комунікативної діяльності, як-то: засвоєння знань, самостійності у прийнятті рішень, критичність та культура мислення, прагнення до ефективного спілкування, соціалізації особистості тощо. До таких підходів спонукає головна педагогічна інноваційна ідея — самовдосконалення морально-естетичних якостей особистості впродовж усього життя.

Запровадження інноваційних форм надання допомоги майбутньому спеціалісту в етико-естетичному самовдосконаленні передбачає: застосування методів активізації навчально-пізнавальної діяльності студента, стимулювання командної роботи студентів під час аудиторних та позааудиторних занять, колективних форм морально-естетичного виховання, створення персональних сайтів викладачів та розміщення на них анотацій навчальних курсів, завдань для самостійної роботи студентів, запровадження інтерактивного консультування студентів, індивідуальні та групові бесіди тощо.

Отже, оволодіння технологією та методикою самовдосконалення важливе для всіх студентів, незалежно від профілю навчання. Педагогічний процес формування самовдосконалення етичних та естетичних якостей майбутнього спеціаліста — це складне системне явище, яке вимагає відповідних зусиль, у першу чергу, від самого студента, а також від викладачів, адміністрації вишів, батьків та ін. В ідеальному варіанті самовдосконалення студента можна сформувати, якщо створюються відповідні умови на рівні освітньої організації, а також передумови для цілеспрямованого самопізнання, самоосвіти, самовиховання і саморозвитку. Необхідно, щоб проводилися не тільки планові заняття, а й спеціальні факультативи, тренінги, консультації, позааудиторні заняття тощо. Інакше кажучи, створюється унікальне педагогічне ненасильницьке навколишнє соціальне середовище, яке сприяє виникненню мотивації морально-естетичного самовдосконалення, вибору конкретної програми процесу, шляхів і засобів його здійснення.

Отже, процес самовдосконалення етичних та естетичних якостей передбачає свої системні структурні компоненти і технологічні етапи. Їх упровадження залежить від кожної особистості. Навчити морально-естетичній діяльності як професії неможливо, але навчитися можна. Стане майбутній спеціаліст з точки зору етики і естетики майстром чи ні, залежить не тільки від системи вишівського навчання, а й насамперед від зусиль того, хто вчиться. Потрібно усвідомити орієнтири самовдосконалення, шляхи його здійснення, тобто і компоненти, і структурні елементи, і технологію процесу.



Література

1. Бахов І. С. Професійна міжкультурна компетентність майбутніх фахівців: монографія / І. С. Бахов. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2013. — 274 с.
2. Бех І. Д. "Я" як джерело духовного саморозвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. — 2011. — № 3. — С. 5–16.
3. Добрянський І. А., Кузнецова І. В. Адаптація першокурсників у приватному ВНЗ: складові психолого-педагогічного супроводу / І. А. Добрянський, І. В. Кузнецова // Педагогіка і психологія. — 2012. — № 4. — С. 17–22.
4. Головатий М. Ф. Менеджмент недержавної системи освіти у новітній Україні: концептуальні засади у соціальній політиці / М. Ф. Головатий // Наукові праці МАУП. — К., 2009. — Вип. 1(20).
5. Закон України "Про вищу освіту". Закон від 01.07.2014 № 1556-VII.
6. Качеровська Т. В. Навчально-ігрове проектування у професійній підготовці майбутніх менеджерів організацій: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Т. В. Качеровська. — Одеса, 2005. — 275 с.
7. Кушнір В. А. Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04. "Теорія та методика професійної освіти" / В. А. Кушнір. — К., 2003. — 43 с.
8. Найдьонов І. М. Етика — естетика: дидактичний зміст: навч. посіб. / І. М. Найдьонов. — К.: Кондор, 2011. — 550 с.
9. Найдьонов І. М. Викладання фінансово-економічних дисциплін: методика, технологія, управління / І. М. Найдьонов. — К.: Центр учбової л-ри, 2014. — 730 с.
10. Нехорошева І. В. Уровень счастья людей с различной нравственной направленностью / І. В. Нехорошева // Вопросы психологии. — 1913. — № 3. — С. 22–31.
11. Отич Д. Д. Динаміка змін "Я-концепція" майбутніх психологів у процесі професійної підготовки / Д. Д. Отич // Педагогіка і психологія. — 2012. — № 4. — С. 75–82.
12. Педагогічні технології: теорія та практика / За ред. М. Гриньової. — Полтава, 2004. — 480 с.
13. Пометун О. Інтерактивні методики та система навчання / О. Пометун. — К.: Шк. світ, 2007. — 112 с.
14. Прохорова О. О. Формування індивідуального стилю педагогічної діяльності майбутніх інженерів-педагогів: дис. ... канд. пед. наук / О. О. Прохорова. — Харків, 2008. — 306 с.
15. Серьожникова Р. К. Формування творчого педагогічного потенціалу майбутнього викладача у процесі професійної підготовки в університеті: дис. ... д-ра пед. наук / Р. К. Серьожникова. — Донецьк, 2009. — 442 с.
16. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи / Т. І. Туркот. — К.: Кондор, 2011. — 628 с.
17. Чепіль М. М. Педагогічні технології: навч. посіб. / М. М. Чепіль, Н. З. — К.: Академвидав, 2012. — 224 с.

Процес самовдосконалення етичних та естетичних якостей передбачає свої системні структурні компоненти і технологічні етапи. Потрібно усвідомити орієнтири самовдосконалення, шляхи його здійснення, тобто і компоненти, і структурні елементи, і технологію процесу.

Процесс самосовершенствования этических и эстетических качеств предполагает свои системные структурные компоненты и технологические этапы. Нужно осознать ориентиры самосовершенствования, пути его осуществления, то есть и компоненты, и структурные элементы, и технологию процесса.

The process of self-improvement ethic and aesthetic qualities of their system provides structural components and engineering phases. We need to realize self-guidance, ways of implementation, ie, components, structural elements and process technology.

Надійшла 14 січня 2015 р.